

Vidékfejlesztés és oktatás

A vidékfejlesztés divatszavá vált az utóbbi évtizedben. S mint minden divatszó, ez is annál népszerűbb, minél kevésbé van körülhatárolva; minél több szándék, törekvés, érdek fűződik hozzá. Az EDUCATIO⁷ jelen számában ezt a sokszínűséget, a megközelítések, elgondolások és összefüggések kusza együttesét mutatjuk be.

A vidékfejlesztésre – mint kiemelt célra, különálló törekvésre – azért van szükség, mert Magyarország népességének térszerkezete az elmúlt évtizedben (2003–2014) radikálisan megváltozott. A trianoni békeszerződés után kialakult Magyarországon Budapest túlsúlya, mint ahogy az egykori Osztrák–Magyar Monarchia más utódállamaiban is (pl. Ausztria), ha talán nem is ennyire súlyosan. Korábbi elemzéseinkben (lásd pl. Kozma, Iskola és település, 1992) nyugodtan mondhattuk, hogy statisztikailag kétfelé bomlott az ország: Budapestre és „a vidékre”. Ez a helyzet már önmagában is indokoltá tette, hogy – miközben a főváros több-kevesebb dinamizmussal fejlődött – kiemelten figyeljünk „a vidékre”.

A 2000-es évtized további fejleményeket mutatott: a vidéki városközpontok kiemelkedését, ami természetesen környékük még fokozottabb „elvidékiesedésével” és demográfiai (meg egyéb) lecsúszásával járt együtt. A KSH adatai alapján (*Agglomerációk, településegységek 2014*, az adatokat közli HVG 2014.9.27) a 2003–14 közötti évtizedben folytatódott a vidéki nagyvárosok és környező településeik népességkoncentrációja, esetenként 20–50 települést is magukhoz kapcsolva, 200 ezer vagy még több lakost koncentrálna egy-egy térségben (Debrecen: 268 ezer, Miskolc: 257 ezer, Győr: 228 ezer, Szeged: 204 ezer fő). Ezzel a folyamattal együtt az ország „peremtelepülései” – amelyek tehát nem kerültek be egy-egy nagyobb vidéki város agglomerációjába – gyorsuló mértékben kiürülnek. Különösen kínzó társadalmi problémává vált ez az ország városhiányos térségeiben, illetve az Alföld úgynevezett „mezővárosi” körzeteiben.

Ez a folyamat – különösen ami az említett kisvárosokat illeti – persze nem az említett évtizedben kezdődött, hanem, mondhatjuk, egy évszázada tart, és a mezőgazdasági termelés gyökeres átalakulásával függ össze. A Kádár-rendszer tervgazdasága megkísérelte a folyamatot lassítani, többek közt vidéki ipartelepítéssel és a szövetkezetesített mezőgazdaság támogatásával. A fordulat (1989/90) óta ezeket a törekvéseket a kibontakozó piacgazdaság erői valósággal elsodorták. Ami a helyükbe jött (EU-s támogatások, központi kezdeményezésű vidékfejlesztési programok) valószínűleg már későn jöttek, vagy ha mégsem, ak-

► Educatio 2014/3. Kozma Tamás: *Vidékfejlesztés és oktatás*. pp. 369–370.

kor csak annyira hatékonyak, amennyi (elkeseredett és odaadó) erőfeszítést fektetünk be, társítunk hozzájuk.

A szakértők, akiket az alábbiakban megszólaltatunk, egy dologban látványosan egyet-értenek: oktatás és tanulás nélkül esélyünk sincs a vidék leszakadásának lassítására, hogy a folyamat megfordításáról már ne is szóljunk. De, hogy milyen tanulásokról, tudásokról, kompetenciákról és információkról lenne szó – nos, ebben a szakértők látványosan nem értenek egyet. A tanulmányokat olvasva lassan az a benyomásunk támad, hogy bár különböző szavakat és fogalmakat használnak és más-más tudományos tradíciók alapján vizsgálják a helyzetet, a kérdés mindig ugyanaz. Van-e értelme alternatív utakat keresni a kilábaláshoz? S ha van, ez az alternatív út csakugyan egy tágan értelmezett, egy-egy helyi közösség egészét átfogó tanulás és művelődés lehet?

Így kapcsolódik a vidékfejlesztéshez az oktatás. Az EDUCATIO^o itt közölt tanulmányaiból egyértelműen kiviláglik, hogy e sokféleképp körülírt tudás, tanulás, hálózatépítés és közösségfejlesztés – bármennyire szükséges is egy alternatív úthoz – önmagában aligha szervezhető. Csak akkor indítható meg és irányítható a közösséget átfogó tanulások együttese, ha van aki, és ami szervezi.

Ami: ez mindenképp az iskola. Számunk most nem elsősorban a tanító iskoláról szól – nem arról az intézményről, amelyben tudást sajátítunk el és adunk tovább –, hanem a tudást és tanulást szervező iskoláról. A vidéknek csak akkor marad esélye arra, hogy ne távolodjék növekvő ütemben városközpontjától, ha van – és megmarad – az intézményes tanulást szervezni képes iskolája. Ez súlyos felelősséget ró az oktatáspolitikusokra. Nekik látniuk kell, hogy a szimpla ágazati racionalitás (pl. tiszta profilú intézmények) katasztrófabá sodorja az intézményt körülvevő településeket – és ezzel együtt magát az ágazatot is.

Ha van, aki szervezi: ez számunk másik nagy tanulsága. Egyik szerző „helyi hősöknek” nevezi őket, a másik „kulcsembereknek”, a harmadik „változásmenedzsereknek” – és így tovább. A változó elnevezések mögött ugyanaz a jelenség húzódik: a közösséget „alulról” szervező, a kihívásokkal szembenézni képes és akaró személyiségek szerepvállalása. Rajtuk múlik, hogy az iskolát erőforrásnak tudják-e használni, képesek-e mozgósítani a közösséget, és ezzel igazi tartalmat tudnak-e adni annak, amit tanulmányaink „vidékfejlesztésnek” neveznek. Egykor „művelődési városközpontokról” beszéltünk; ma sokkal inkább a közösségi tanulás szervezéséről és szervezőiről. Ma úgy látjuk: rajtuk, a közösségi tanulás szervezőin múlik a vidék sorsa.